

mera Ondřej Skripník: všichni o tom přemýšlíme a hledáme cestu z dnešní její krize. Prof. Gadamer přednášel před časem i v Praze, ale byl už opravdu starý a čekal jsem od něho víc. Sám bych se také ale – podobně jako on – přimlouval, aby více pozornosti bylo věnováno metodě vědecké práce, řemeslu bádání. I když nebudu sám badatelem, naučím se užitečnému způsobu přístupu k jevům, jejich rozložení, analýze utřídění a znovusložení faktů, interpretaci. Taková vlastní zkušenost pomůže každému ke zlepšení myšlení i mimo vědecké bádání. Vlastní přístup k přehlcení informacemi, reklamou, pseudoinformacemi, *infotainmenty* (je to nová složenina informace a bavičství, *entertainmentu*) a dalšími šumy vyžaduje zjasnění vědomí, ke kterému by měla dnešní universita především vést. Jistě nemá jít o sdělování encyklopedických znalostí, které jsou dnes i na internetu, ale o konfrontaci s vyzrálou osobností učitele, podle které – a proti které – se může student naučit své zralosti, své svobody *pro*, svéprávnému občanství, proti pubertácké svobodě *proti*, která dnes ve světě bohužel převládá. Ovšem něco se studenti naučit musí, jinak bychom se spolu nemohli bavit ve společném kulturním kontextu a nerozuměli bychom si navzájem: taková situace bohužel dnes hrozí. Nová globální solidarita je zatím jen ideálem, uskutečňovaným malými minoritami, ale přesto jsem našel přátele, se kterými si rozumím, i v exotických zemích a jsem rád, mohu-li si zaemailovat z přítelem z Filipín či Ekvádoru o něčem, co nás oba zajímá a pomoci tak vytvářet síť (network), ve kterém tkáme své myšlenky dohromady, i když se jistě hned tak spolu nesejdeme.

Rád jsem si přečetl i článek o bogomilech Dimitrije Dospíšila. Je na něm sym-

patické, jaké úsilí věnuje autor své kauze, ale přece jen tak extrémní stanovisko popírající mnohé z toho, co bylo bogomilům přičítáno, je výlučné a tedy mimo pravděpodobný prostor hledání. *Sine ira et studio* se sice nemá přehánět, aby nás nesežrala Skylla, ale při příliš volné interpretaci pramenů nám hrozí z druhé strany Charybdis, která spolkne nikoli jen část posádky, ale celou loď.

Jan Bouzek

Přemysl Blažiček: KRITIKA A INTERPRETACE,

(uspořádal, k vydání připravil a komentářem opatřil Michael Špirit), Triáda, Praha 2002

Souborného vydání svých textů se literární kritik a interpret Přemysl Blažiček, narozený v roce 1932, nedožil – zemřel v roce 2002 ještě před jeho publikováním.

Přemysl Blažiček na svou literárně-vědnou dráhu vstupuje v letech 1951 až 1956 studiem češtiny a literární vědy na FFUK. Poprvé publikuje v roce 1955, a to fejeton o Wolkerově Prostějově (*Městem básnickovým*). V roce 1956 ukončil své studium diplomovou prací *Básnické obrazy Jiřího Wolкера* (podstatná část vyšla v České literatuře, č. 4/1957). Od roku 1958 až do konce svého života pracuje průběžně v různých odděleních Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, orientovaných převážně na českou literaturu 20. století. Do roku 1969 mu vycházejí drobné publikace v různých literárních časopisech či kulturních sloupcích běžných periodik. Svou první velkou monografií *Sebevědomění poezie* (o Vladimíru Holanovi) před-

ložil jako kandidátskou práci v roce 1970, vyšla však až v roce 1991. V rámci Ústavu pro českou a světovou literaturu pracoval na různých kolektivních encyklopedických dílech a sbornících (např. *Slovník českých spisovatelů*, 1964, ed. R. Havel, J. Opelík; *Dějiny české literatury*, dokončeno 1969, vydáno 1995; a dalších). Od roku 1969 do konce roku 1989 oficiálně nepublikoval ani vlastní knihy ani samostatné články v oficiálních časopisech. Nicméně v tomto období soukromě napsal několik monografií, které pak po roce 1989 vyšly v chronologicky opačném pořadí: *Poezie Karla Tomana* (dokončena 1979, vydána 1995), *Epičnost a naivita Holečkových Našich* (dokončena 1981, vydána 1992) a *Haškův Švejk* (dokončena 1989, vydána 1991). Po roce 1990 napsal ještě pátou knižní práci *Škvoreckého zbabělci* (1992). V devadesátých letech se stal členem několika redakčních rad a jeho knihy získaly několik českých literárních cen.

Knih *Kritika a interpretace* přináší soubor veškerých Blažíčkových prací otisknutých v novinách, časopisech, sbornících či publikacích jiných autorů. Vzhledem k samostatně vydaným pěti monografiím tak tento vydavatelský počín komplementárně uceluje Blažíčkovu literárně kritické dílo. V souboru ovšem nejsou až na důvodně výjimky otiskána hesla a statě z encyklopedických a historických kolektivních děl, ani samostatně publikované části později vyšlých monografií. – Blažíčkovy texty jsou v souboru uspořádány do čtyř oddílů: **1.** Analytické texty z let 1957 až 1966 o Wolkerovi, Šotolovi, Nezvalovi a Hrabalovi; k nim jsou připojeny i pozdější analytické studie *Pokus o kritérium umělecké hodnoty* z roku 1970 (upravená studie, jež je původně součástí monografie o Holano-

vi) a soubor studií *Co dal únor naší poezii* (studie z let 1998 – 2001, psané pro kolektivní *Dějiny české literatury 1945–1989*). **2.** Kritické recenze z let 1955 až 1964, jež sice mají převážně novinový či časopisecký charakter, avšak vždy se kriticky zabývají aktuálně vydaným knižním dílem. **3.** Na kritické recenze navazují ve třetím oddílu články o přijetí Kunderových *Majitelů klíčů* a Klímovy *Hodiny ticha*, za něž jsou zařazeny texty a rozhovory, v nichž se oproti předešlým textům z druhého oddílu výrazněji prosazuje polemická a metakritická tematika a také čím dál více osobní přístup k tématu interpretace uměleckého díla. Jde o texty publikované od poloviny 60. let až do konce let 90. **4.** Poslední oddíl obsahuje čtyři nepublikované texty z let 1957 až 1976, které ovšem původně byly k publikaci připraveny. – V rámci oddílů jsou statě pořádané chronologicky.

Jako čtenáři můžeme při reflexi celku vidět, že Blažíčkovu psaní se pohybuje v jistých pólech, které více či méně prostupují všechny čtyři oddíly. Na jedné straně jde o vlastní interpretace a komentáře konkrétních literárních děl. Vedle těchto interpretací či jako jejich součástí nalézáme analýzy, komentáře a polemickou kritiku jiných interpretů a jiných způsobů přístupu. Zvláště ostře a nekompromisně Blažíček vystupuje proti interpretacím podnikaných v rámci teoretických klíšé či z ideologických východisek. Tím ovšem jeho kritika nemůže minout ani poměry ve vědeckých a spisovatelských institucích (viz např. statě: *Katedrová věda*, s. 291, původně Tvář, 1965, č. 5; nebo *Mýtus svazu spisovatelů*, s. 301, který patrně pro obavu vydavatelů z přílišné kritičnosti vyšel až na druhý pokus v létě 1968 v týdeníku Student). Interpretace ani kritické

polemiky se však neobejdou bez prezentace vlastního pojetí smyslu uměleckého díla a jeho role v rámci lidské existence, s čímž dále souvisí i reflexe vůbec nad smyslem interpretace literárního díla. Tento druhý pól – pól reflexe možností a smyslu interpretace literárního díla oproti pólu vlastní interpretační práce na konkrétním díle – je nejsilněji slyšet z nejpozdnějších Blažíčkových textů z 90. let minulého století. Součástí této reflexe a formulace vlastních interpretačních přístupů jsou pak i zpětná ohlédnutí, v nichž autor kriticky reflektuje proměnu vlastního chápání role interpretace či reflektuje konkrétní proměny svých náhledů na interpretovaná díla (viz např. na straně 311 kritické ohlédnutí na interpretační přístup v monografii *Sebeuvědomění poezie*, v němž autor konstatuje vykročení z prostoru otázek rozvržených dílem; či např. na straně 337 popis proměny interpretace Haškova Švejka, při níž byl autor nucen zcela rozbourat výchozí interpretační předpoklady).

Soubor vlastních Blažíčkových textů je doplněn komentáři s úplnými bibliografickými údaji Blažíčkových textů i odkazovaných textů jiných autorů, přehledem zdrojové literatury komentářů, jmenným rejstříkem ke knižním monografiím Přemysla Blažička, Blažíčkovou bibliografií s předmětným rejstříkem, dále rejstříkem spolupracovníků, recenzentů, polemiků ad., a nakonec jmenným rejstříkem. Součástí doprovodných textů je i krátký životopis Přemysla Blažička a doslov, jejichž autorem je editor celé knihy Michael Špirit, který připravil také výše zmíněné komentáře, bibliografii a většinu rejstříků (jmenný rejstřík připravila Eva Hulanová).

Charakter Blažíčkovy interpretačního přístupu má patrně nejbliže k hermeneu-

tice, a to v pojetí, které můžeme naleznout zvláště ve formulaci H. G. Gadamera, ačkoli přímo na něj se Blažiček neodvolává. Jako nejvíce inspirující teoretiky a myslitele Blažiček v jednom rozhovoru (*Text interpretuje*, s. 334n, původně Tvar, 1996, č. 11) výslovně uvádí z literárních teoretiků F. X. Šaldu, Jana Grossmana a Jana Mukařovského, z filosofů pak Friedricha Nietzscheho, Martina Heideggera, Eugena Finka, Jana Patočku, Ladislava Hejdánka a Pavla Koubu. V Blažíčkových textech však můžeme nalézt ještě mnohem širší teoretické a filosofické založení. O potřebě propojení literární vědy a filosofie pak mluví Blažiček zvláště důrazně ve svých posledních textech z 90. let minulého století, a to především v textech *Mezi literární vědou a filosofií* (s. 308n, původně Přítomnost, 1992, č. 5), *Opravdu proti interpretaci?* (s. 323n, původně Kritický sborník, 1994, č. 3) a *Text interpretuje*. Z nich lze vyzdvihnout způsob Blažíčkovy interpretačního přístupu tak, jak vykrytalizoval v jeho pozdní tvorbě.

Zdůvodnění vztahu mezi literární interpretací a filosofií lze najít v rozhovoru *Mezi literární vědou a filosofií*, kde Blažiček mluví o dvou etapách příklonu interpretace literárního díla k filosofií. První nutný příklon spočívá v tom, že literární vědec si musí ujasňovat, co to vlastně je literární dílo. S otázkou po literárním díle ovšem souvisí otázka po tom, co je člověk a co vůbec znamenají užívané ústřední pojmy. Vedle tohoto filosofického tázání, jehož úkolem je zprůhledňovat jak teoretická východiska interpreta, tak interpretační pole, se lze v interpretaci literárního díla k filosofií přiblížit právě také přes smysl uměleckého díla. Smysl uměleckého díla podle Blažička spočívá v koncentro-

vaném, vystupňovaném navození toho, co člověka dělá člověkem: otevřenosti celku světa. Tím umělecké dílo naplňuje jiným způsobem totéž, oč usiluje filosofie. Literární dílo tak činí odhalováním a prolamováním schematismů našeho každodenního vidění a rozumění, čímž učí vidět a rozumět jinak našemu žitému mimoliterárnímu světu. Interpret pak sleduje nejen, co konkrétně takto dílo odhaluje, ale i to, jak to dělá – totiž v jaké podstatné perspektivě dané dílo odhaluje lidský život a jeho svět, čímž se dostává k otázce po vztahu světa literárního díla a žitého světa mimoliterárního, což ovšem znamená opět k otázce po smyslu uměleckého díla. Při interpretaci těchto souvislostí se ovšem interpret literárního díla nesmí odpoutat od interpretovaného textu, dílo se mu nesmí stát jen inspirujícím východiskem pro následné samostatné rozvíjení obecných teorií a stejně tak nesmí dílo použít jen k demonstraci svých předem rozhodnutých koncepcí. Na druhou stranu nejde v interpretaci pouze o určení jedinečnosti díla. Tím, že jedinečnost díla otevírá nový výhled pro obecnější poznání, může i interpret uměleckého díla rozvádět obecnější úvahy, avšak nesmí přitom vystoupit z prostoru otázek rozvržených dílem. Aby se přitom interpretace nestala jen demonstrací, je třeba reflektovat matoucí apriorní koncepcí, kterých je profesionální interpret plný. Projasněním výchozí vágnosti a předsudků lze dospět k něčemu, co interpret dříve nevěděl. Toto poznání pak není jen abstraktním neosobním poznáním, nýbrž toto interpretovo poznání díla se stává součástí jeho životní zkušenosti, její proměnou. Nejde však o zásadní proměnu (např. ve smyslu převrácení, naprosté obnovy), nýbrž o proměnu v rámci jakéhosi jednotného

charakteru, který je dán tím, pro co má interpret porozumění – např. pro své preferované téma apod. Pro Blažička je jedním z těchto preferovaných témat situovanost, resp. výstavba vztahu situovanosti člověka a situovanosti ostatní skutečnosti, jehož předpokladem je otevřenost člověka světu vůbec. Zde vlastně u Blažička můžeme vidět jakousi třetí návaznost na filosofii, konkrétně na fenomenologii, byť její postupy a výsledky nepřebírá zcela nekriticky (srov. např. jeho kritické poznámky k Heideggerově koncepci každodenní upadlosti či problematizování Patočkovy koncepcí trojího pohybu duše).

Svým pojetím literárního díla a pojetím jeho interpretace se Blažiček staví proti teoriím, které literární dílo chápou jako systém znaků, kdy je pak úkolem interpretace rekonstruovat nikoli poselství díla, nýbrž tento systém. Toto vymezení lze nalézt v textu *Opravdu proti interpretaci?*, který je komentářem eseje Susan Sontagové *Proti interpretaci*. Zde oproti otázce, co interpretovat, která je kladena v rámci Sontagové rozlišení formy a obsahu resp. v souvislosti s Barthesovým pojetím literárního díla jako systému znaků, převrací Blažiček tuto otázku na otázku, proč vůbec literární dílo interpretovat, tzn. na otázku po smyslu interpretace. Odpověď podává opět v souvislosti se svým pojetím uměleckého díla. Smyslem díla je uvolňovat nás ze schémat, v nichž se utváří naše každodenní praxe a které našemu životu skýtají pevnou půdu, a vtahovat nás do dynamičtější, významově hlubší či bohatší skutečnosti, provázené netušenými vzájemnými vazbami. Takto nás dílo učí vidět víc, slyšet víc, cítit víc, a jelikož nejde pouze o vnímání smysly – učí takto „rozumět víc“. Jinak řečeno je smyslem umění regenerace

(mohli bychom také říci znovuožívování či znovupočínání) otevřenosti člověka světu, která je vůbec předpokladem jeho života ve světě. Chápeme-li takto smysl díla nebude adekvátnost interpretace vycházet z toho, co dílo výslovně říká (tzn. jaké postoje a názory jsou v něm explicitně prezentovány), ale co tím ukazuje (jak a jaký svět tím ukazuje). – Zde ovšem vidíme rozdíl ve smyslu díla a ve smyslu jeho interpretace. Ono nové poznání (regenerace otevřenosti světu) je konkrétním naplněním smyslu uměleckého díla. U interpretace je však poznání cílovým smyslem, a to nejenom poznání daného díla, nýbrž poznání s obecnější závazností. V rámci tohoto vztahu pak dílo slouží interpretaci, nikoli interpretace dílu. Interpretaci primárně nejde o vyložení jednotlivého díla, nýbrž jeho prostřednictvím sleduje interpretace své vlastní svébytné poslání v obecnějším poznání. Žité, cítěné a temné poznání navozené četbou díla přetváří interpretace na projasněné, plně uvědomělé poznání pojmové. Nicméně i při takto pojatém vztahu smyslu díla a smyslu interpretace to však neznamená, že interpretace nemůže zpětně vedle svého vlastního poslání pomoci lépe rozumět i dílu, může však také svou pojmovostí původní smysl díla rozpustit. – Takto pojatý vztah smyslu díla a smyslu interpretace ovšem znamená ještě jednu věc. Interpret si nevystačí pouze se schematickými nástroji analýzy a teoretickými koncepcemi, nýbrž musí mít i cit pro umění, což u literárního díla znamená být skutečně schopen čtenářského prožitku (a s ním spojené proměny otevřenosti světu), načež musí být interpret schopen tento prožitek si jasně uvědomit, analyzovat a formulovat ho.

Pojetí smyslu díla a jeho interpretace tak, že obojí přesahují k mimoliterárnímu

světu a v případě interpretace i k obecnějšímu poznání, vnucuje otázku po možnosti vztahu světa literárního díla a mimoliterárního světa a otázku po kritériích adekvátnosti interpretace tohoto vztahu. K těmto otázkám se Blažíček dostává v rozhovoru *Text interpreta zavazuje*, a to v souvislosti s rozlišením někdejšího času zkoumaného díla a současného času, ve kterém o něm píšeme. To však není otázka jen po rozdílu v čase, v epochách, nýbrž týká se vůbec možnosti toho, nakolik jsme s to, ať už jako čtenáři či jako interpreti, zakusit a poznat dílo v jeho původním významu a smyslu. – V souvislosti s rozlišením někdejšího času zkoumaného díla a našeho současného času Blažíček konstatuje, že se nelze vyhnout dobovému literárnímu a duchovnímu kontextu, nicméně že nás při interpretaci zajímá především to, čím je dílo živé dnes a právě dnes. Jinak řečeno, živost díla spočívá v tom, že nás z něj něco oslovuje, že motivy, problémy a otázky, které dílo nese, jsou pro nás živé, že jsou to též naše otázky. Živost díla tedy spočívá v tom, že právě na vzdory rozdílu epoch oslovuje či že se necháme oslovit. Pak ovšem jako interpret, pokud chci totiž pochopit, v čem je umělecká síla díla, se musím držet vlastního čtenářského prožitku. Umělecké dílo je spoluutvářeno čtenářem podstatněji tak, že existuje jako určitý svět, který vzniká čtenářovou obrazotvorností vedenou textem. Interpret proniká k tomu, co jsme vyabstrahovali jako *dílo o sobě*, jediné proniknutím do *svého* čtenářského prožitku, tzn. do této čtenářské spolupráce světa díla čili do jednoty vztahu mezi dílem a čtenářem. Kritérii interpretačního zdaru jsou přitom jednak objevnost a jednak vždy dílo samo. Objevnost znamená, že umělecké dílo staví originalitou svého světa do nově-

ho světla skutečnost mimoliterární – skutečnost našeho života utvářenou schémata a konvencemi. Ukázat, co a jaké je dílo, znamená odhalení nesamozřejmosti a objektivnosti jeho pojetí skutečnosti. Objevnost si při četbě neuvědomujeme, ale jako interpreti ji musíme odhalit. Znakem zdaru je, že jsme v interpretaci dovedeni jinam, než jsme předpokládali a co jsme neviděli ani při vlastní četbě. Druhým kritériem a zároveň mezí vůči svévolnému vnějšně implikovanému objevování objektivnosti je pak dílo samo, neboť lze vždy rozpoznat vzhledem k tomu, co text nabízí a k čemu tak zavazuje, zda se pohybujeme v rámci jeho otázek či nikoli.

Blažičkovo pojetí smyslu uměleckého díla, stejně jako důraz na to vycházet při interpretaci z vlastního čtenářského prožitku a nakonec směřování interpretace na odhalování vztahu mezi světem literárního díla a rozuměním mimoliterární skutečnosti a držet se přitom otázek rozvržených dílem jsou zajisté motivy hodné další diskuse, a to jak v rámci hermeneutického přístupu, tak i v konfrontaci s principiálně jinými způsoby přístupů. I přes problematičnost zmíněných souvislostí lze ovšem v těchto diskusích uplatnit jeden univerzálnější nárok Blažičkova pojetí interpretace. Diskuse nemůže nikam vést, pokud bude pojata jen jako jednostranná demonstrace metodických či koncepčních dogmat, anebo pokud naopak teoretické úvahy nebudou vázány rámcem konkrétních problémů, v němž mají zpětně nacházet oporu své adekvátnosti. Oba extrémů jsou jak pro interpretaci tak pro diskusi zavádějící – jeden se uzavírá v dogmatickém schematismu, druhý se rozplývá v bezbřehosti svévolle – a oba tak omezeností ve schematickém zatvrzení či nivelizaci v bezbřehosti všeho

možného, deformují základní otevřenost, která se může stát nejen otevřeností dílu, ale i otevřeností přístupům, a to znamená způsobům rozumění a jeho pojmové artikulace. Tak může sám Blažičkův interpretační přístup spoluutvářet v konfrontaci s jinými naši otevřenost interpretace.

Jaroslav Novotný

TŘIKRÁT RHEES (WITTGENSTEIN)

Rush Rhees: Wittgenstein on Language and Ritual, In: McGuinness, B. (ed.): **Wittgenstein and his Times,** Thoemmes Press, Bristol, 1982, str. 69–107. Původně in: **Essays on Wittgenstein in Honour of G. H. von Wright** (Acta Philosophica Fennica, 28)

V této studii jde o Wittgensteinova zkoumání vnitřního vztahu řeči a rituálu a původu znepokojení, které v nás rituály vyvolávají. Mýtus se tu ukazuje jako součást hlubokých vazeb v řeči. Jde především o Wittgensteinovy poznámky publikované právě Rheesem původně jako Remarks on Frazer's Golden Bough, in: Synthese, vol. 17, 1967, str. 233–253; nověji např. v Klagege, J. C. a Nordmann, A. (eds.): Ludwig Wittgenstein – Philosophical Occasions 1912–1951, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1993, str. 115–155; v pozůstalosti obsažené v MS 110, TS 221 a MS 143 (uvádím podle Klaggeho a Nordmana).

Rush Rhees byl jedním z nejbližších žáků Ludwiga Wittgensteina a ten jej ur-